

Imhotep – legekunstens historiske gud og verdens første kjente tannlege?

Av tannlege Johnny Grøthe

Den største kjendisen i det gamle egypterriket – bortsett fra faraoene og deres familiemedlemmer – var Imhotep som levde for ca. 4 600 år siden. Helt til slutten av det nittende hundreåret ble han antatt å være kun en mytisk person, men funn som dukket opp fra hans samtid i inskripsjoner og på papyrusruller, bekrefter at han var et virkelig menneske. Han er blitt oppfattet som legekunstens gud og har fått æren av å ha vært en av de største menn i oldtiden, til og med selve opphavsmannen til den egyptiske sivilisasjonen. Imhotep ble betraktet som så stor og viktig at han ble guddommeliggjort ca. år 525 før vår tidsregning.

Imhotep var vizir – en slags «altmuligembetsmann» – hos farao Djoser, den andre farao i det tredje dynasti. Han hadde flere ministerposter, var administrator av faraos store palass, var arkitekt og praktiserte som lege og tannlege. Den første vellykkede pyramiden, den 61 meter høye trappepyramiden i Sakkara, det eldste kjente

byggverk av tilhugget stein, bærer hans arkitektsignatur. Trolig medvirket han også under konstruksjonen av Keops-pyramiden, den største av pyramidene i Egypt, og også ved byggingen av templet i Edfu. Han er blitt beskrevet som «Egypters Leonardo da Vinci» og «historiens første geni».

LEGEKUNSTENS GUD • Imhotep var vel bevandret innen medisins verden; den egyptiske presten Manetho skriver således i sin «Historie» fra ca. år 300 f. Kr. at egypterne oppfattet Imhotep som legekunstens gud. I tillegg ble han for sin store dyktighet og sine allsidige kunnskaper opphøyet til gud også for visdom og skrivekunst.

Sir William Osler, en framstående britisk lege, har omtalt Imhotep som «den første legeskikkelsen som står tydelig fram i fortidens tåkeheim». I den vestlige verden regnes Hippokrates som legekunstens far, men det kan ikke utelukkes at de gamle grekerne,

Øverst: Trappepyramiden i Sakkara bærer Imhoteps arkitektsignatur. Nederst: Statuett av Imhotep i Louvre i Paris.

med sin forkjærlighet for å «hellenisere» alle store og viktige personer og begivenheter, har importert og adoptert Imhotep og hans kunnskaper – og inkorporert ham som Hippokrates og Asklepios i sin egen historie.

Inskripsjon på fotskammelen til en statuett av Imhotep i Det egyptiske museet i Kairo. Da denne statuetten ble funnet og inskripsjonen tydet, forsto egyptologene at Imhotep ikke bare var en myte. Alle hans funksjoner hos farao Djoser er her listet opp.

Imhoteps medisinske kunnskaper og ferdigheter var likevel ikke et unikt og enkeltstående tilfelle i det gamle Egypt. Det er kjent at egypterne på det medisinske feltet hadde kunnskaper som forbøffer selv i våre dager. Gjennom sin balsameringstradisjon og -kunst fikk de kunnskap om anatomi og fysiologi, og gjennom slik kunnskap lærte de seg å behandle mange sykdommer av forskjellig karakter, også tann- og kjevelidelser.

DIAGNOSTISERTE OG BEHANDLET • Fra Imhoteps egen tid er ingen skrifter bevart, men to senere papyrusruller er tolket som avskrifter eller oppsummeringer av Imhoteps lære: Smith-papyrusen og Ebers-papyrusen. Da disse to skrifterne ble oversatt, viste innholdet seg å være sensasjonelt.

Smith-papyrusen er en lærebok i kirurgi og beskriver hodeskader, tar systematisk for seg resten av kroppen, anbefaler detaljerte medisinske undersøkelser og gir anvisninger på diagnoser, behandlinger og prognoser. Den inneholder over 90 anatomiske beskrivelser og omtaler 48 skadetilfeller. Egypterne kjente til hvordan både puls, mage og innvoller fungerte.

Imhotep hadde ikke rendyrket sin rolle som lege, slik vi kjenner legerollen i dag. Det var i hans samtid naturlig at han var både prest og lege, den magiske verden var aldri langt unna i egyptisk tankegang. Medisin og magi ble ofte sett på som to sider av samme sak, derfor er det naturlig at Ebers-papyrusen inneholder bortimot 900 magiske formeler og råd om behandling for alt fra krokodillebitt til smerter i tåneglene.

Leger i det gamle Egypt gjennom-

gikk mange års opplæring og praktisering på pasienter på de såkalte tempelskolene. Vi vet at Imhotep diagnostiserte og behandlet over 200 sykdommer; 15 sykdommer i bukhulen, 11 i urinblæren, 10 i rektum, 29 øyesykdommer, 18 sykdommer i hud, negler, hår og tunge. Han behandlet tuberkulose, gallesten, appendicitt, artritt og podagra. I tillegg utførte han noe kirurgi og tannbehandling. Han kjente til lokalisasjonen og funksjonen til vitale organer og til blodsirkulasjonen. Han beskriver blodårene som kanaler, og hjertet som en pumpe som leder blodet til hvert lem og organ i kroppen. Hans omtale av behandlingen av ledd- og bruddskader har aktualitet selv i dag. For å kunne lokalisere indre skader ber han pasienten bevege lemmer og nakke, og han palperer rundt synlige skader for å registrere indre uregelmessigheter. Han kunne suturere sårskader og beskriver nøyaktig hvordan betente sår må renses og holdes rene med olje og honning.

FORSKER, LEGE, TANNLEGE OG PREST • Imhotep må ha vært en

lynende intelligent forsker og lege. I sammenlikning var den senere greske medisinske kunnskapen fattig, unøyaktig, overfladisk og preget av overtro og filosofiske ideer.

Egypterne var klar over at en nøyaktig diagnose og beskrivelse av symptomfunn var essensielt og fundamentalt for en effektiv behandling. De praktiserte en holistisk legerolle hvor pasienten ble sett på som et hele; fysisk, mentalt, åndelig og sosialt. De valgte medikasjon avhengig av pasientens alder, og varierte mellom ekstrakter, tabletter,

salver og medikamenter til inhalering. Enkelte medikamenter ble ansett for spesielt virksomme hvis de med hell var blitt brukt til framstående personer eller antatt laget av guddommer.

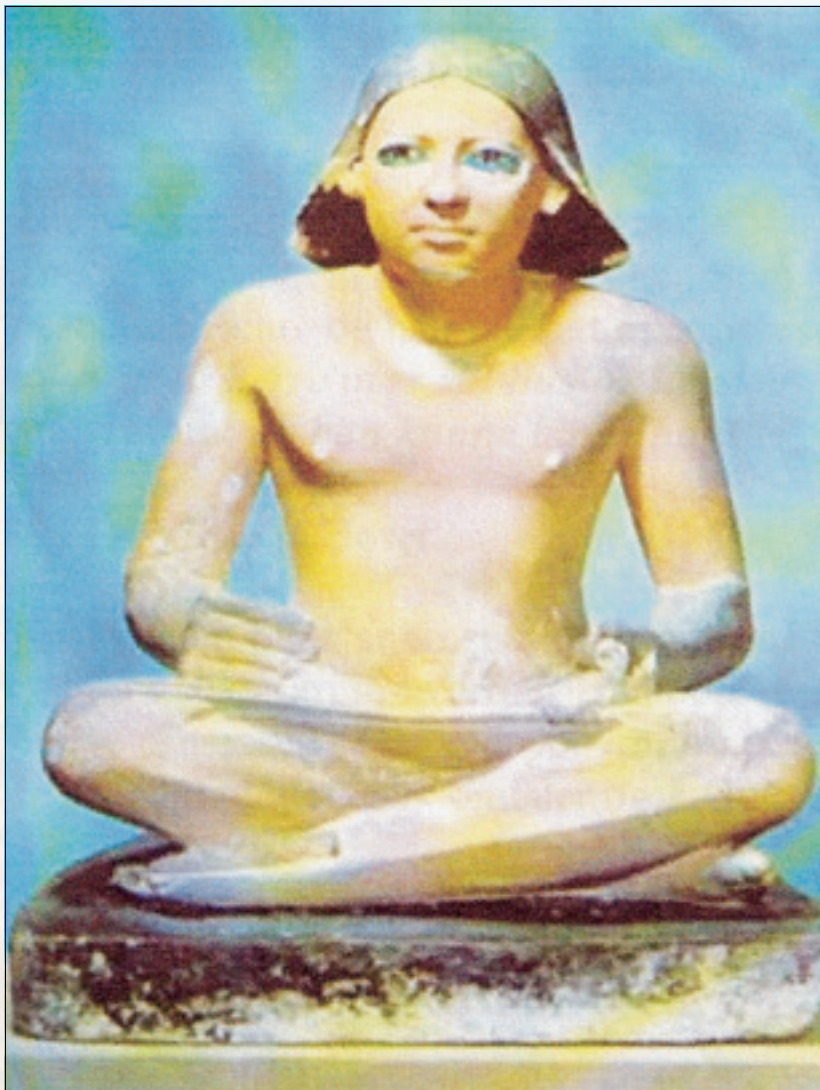
På en gammel papyrus heter det: «Finner du noen som lider av forstoppelse, er bleke eller har hurtige hjerteslag, har høy temperatur og flatulens kan dette være tegn på magesår oppstått etter inntak av varm, sterkt krydret mat. Gi medisin som tømmer og renses magen; lag en sirup av mel og søtt øl, la det stå natten over og la pasienten ta dette i fire dager».

Av måten en pasient beveget seg på, visste de om pasienten led av en dislocert vertebra. De visste at urin fra en gravid kvinne ga hurtigere oppvekst i et vekstmedium enn fra en ikke-gravid. Det er også funnet mandibler med kurative perforasjoner for drenering av abscesser på tannrøtter.

Men Imhotep var ikke bare opptatt av fysiske lidelser. Han hadde sitt eget presteskap i Memfis, og han ble regnet som et mellomledd mellom Gud og mennesker.

PLANTEEKSTRAKTER OG MAGI • I det gamle Egypt ble medisiner utvunnet av planter, dette er en farmakologisk kunnskap og teknikk som er nedarvet gjennom århundrene fram til vår tid. Mye brukt var hvitløk (datidens aspirin), kummin, fennikel, karve, aloe og linseolje. Andre medisiner ble laget av mineraler som kopparsalt, vanlig salt og bly. Også egg, leverekstrakt, hårsustanser, fett, honning og voks ble brukt.

Mot tannpine anbefalte de en mos av hvitløk i en oppløsning av like deler eddik og vann. Den samme blandingen

Typisk framstilling av Imhotep – som en vismann med en papyrus over knærne.

ble brukt til gurgling mot sår hals. Hvitløk inngår fremdeles som en viktig ingrediens i medikamenter hos Egyptos koptere såvel som hos folk i andre Midelhavsland.

Egypterne trodde helse og sykdom var en konstant kamp mellom gode og vonde krefter. I tråd med troen på magi i kombinasjon med medisin ble det brukt besvergelses og trylleformularer både under framstillingen av medikamenter og under bruken av dem.

SKRIFTENS MESTER • Imhotep var også en skriftens mester og gjorde seg bemerket som forfatter av visdomsord, og mange av disse likner på Salomos ordspråk. Han er tillagt forfatterskapet

til ordspråket «Et, drikk og vær glad, for i morgen skal du dø». Av gravinskripsjoner framgår det at mange leste, studerte og kopierte hans ordspråk. Han var forfatter av en bok om juridiske dommer og en bok om Gud, den er gått tapt og beskrives derfor som boken om gud fra Heliopolis. Senere forfattere så på Imhotep som deres skytshelgen, og som et offer til ham helte de ut litt vann fra sitt skrivetillbehør før de begynte sitt arbeid.

BLE 110 ÅR • Vi vet lite om Imhoteps liv ellers, men det er funnet mange statuer og statuetter av ham. Noen viser ham som en vanlig mann med vanlige klær, men oftest framstilles han som en

vismann med en papyrus over knærne eller under armen. En statue av ham finnes også i Hall of Immortals i International College of Surgeons i Chicago. Det er antatt at Imhotep ble 110 år gammel.

Hollywood, som har laget flere filmer med utgangspunkt i Imhotep, har helt forvansket hans rollefigur til en mumie som vil hevne seg grusomt på verden når den blir vekket til live, en hevn for det svik han skulle ha opplevet i en kjærlighetshistorie.

Kilder

1. Jimmy Dunn: Imhotep: Doctor, Architect, High Priest, Scribe, and Vizier to King Djoser
2. Phillip True jr.: Imhotep «Father of Medicine» 2980 B.C.
3. Tom Berby: Imhotep – legen som ble gud
4. Jimmy Dunn: Medication in Ancient Egypt
5. Ilene Springer: Just What the Doctor Ordered in Ancient Egypt
6. Elin Berglund: Geniet Imhotep – Hvem var han?

Bilder

Samtlige bilder er utlånt av Elin Berglund. Bildet av fotskammel er tatt av ukjent fotograf, de andre bildene er tatt av Rebecca Samsing.